

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА

СПОРТИВНА ПЕРІОДИКА ТА ГАЛУЗЕВЕ КНИГОВИДАННЯ У 40—50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Свістельник І.Р.

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті висвітлено стан спортивної періодики та галузевого книговидання у 40—50-х рр. ХХ століття. З'ясовано, що у тих роках відбулося значне збільшення обсягів інформаційних видань спортивної та медико-біологічної тематики, надруковано книги з окремих видів спорту. Провідну роль у розвитку фізичної культури та спорту відіграла преса, яка активно пропагувала фізичну культуру і спорт.

Ключові слова: спортивна періодика, інформаційне забезпечення, вища фізкультурна освіта.

Актуальність. Ефективність і якість наукової роботи, навчальної та тренерської діяльності у багатьох випадках визначається повнотою використаних джерел. Професійні періодичні видання та книги є невід'ємною частиною джерельної бази, необхідної фахівцю галузі фізичної культури і спорту. Спортивна періодика є своєрідним дзеркалом, яке відображає розвиток наукової думки, сприяє розповсюдженню, систематичності та доступності галузевої інформації. Вона є найбільш оперативним та цінним джерелом наукової інформації і дозволяє орієнтуватися в сучасній системі інформаційних ресурсів.

Мета дослідження — дослідити стан спортивної періодики та галузевого книговидання у 40—50-х роках ХХ століття.

Матеріали дослідження. У повоєнні роки швидкий розвиток галузі та нові завдання вимагали вдосконалення спортивної преси і книговидання. Вперше постало питання пропаганди фізичної культури і спорту. Особливе місце у цій пропаганді належало друкованим виданням. Вважалося, що газета «Советский спорт» (до 1946 року «Красный спорт»), видавництво «Физкультура и спорт», науково-методичний журнал «Теория и практика физической культуры» повинні у своїй діяльності особливу увагу приділяти пропаганді фізичної культури і спорту. Партійно-державна монополія висувала єдині вимоги і до періодичних, і до книжкових видань галузі: високий ідейно-теоретичний рівень, пропагандистська ефективність інформаційного матеріалу, організаторська роль періодики, узагальнення і розповсюдження галузевої інформації, систематичне та оперативне її подання. Тими роками більшість статей та інформаційних матеріалів висвітлювали питання медико-біологічної спрямованості фізичної культури, гігієни

фізичного виховання. Згодом інформаційні матеріали починають формувати за такими напрямками: науково-дослідна робота, методи наукових досліджень, організаційні та педагогічні питання фізичного виховання, історія олімпійських ігор, тренування, техніка, тактика, проблеми юнацького спорту, фізіології та спортивної медицини, рекомендації вчених, проблеми фізичного виховання молоді. На сторінках спортивної періодики висвітлюють значення масових форм фізичної культури для медичної та соціальної профілактики захворювань, проблеми зміцнення здоров'я та підвищення працездатності, організації лікарського контролю, активізується науково-теоретична діяльність у напрямку фізичного виховання різних верств населення. Галузеве видавництво випускає спеціалізовані навчальні видання з методів спортивного тренування, методик психології спорту, наукових основ фізичного виховання дітей, питань дитячого та юнацького спорту, фізіологічних досліджень, програмно-методичні матеріали.

Для 50-х років характерне значне збільшення обсягів інформаційних видань спортивної, медико-біологічної тематики. Найбільше інформаційних джерел видавалося з окремих видів спорту: галузеві інформаційні ресурси на той час узагальнювали досвід вітчизняної науки та практики, відображали новітні досягнення спорту. З'явилися нові підручники, зокрема «Учебник гигиены для институтов физической культуры» Я. М. Богданова і Г. М. Краковяк (1950), «Гимнастика» за ред. О. Т. Брикіна (1951), навчальні посібники «Основы альпинизма» В. М. Абалакова (1950), «Художественная гимнастика» О. П. Колтановського (1951), книги «Путь многоборца» В. Волкова (1950), «Женское легкоатлетическое многоборье» Л. Бородіна (1950), «Обучение легкоатлетическим упражнениям»

В. Дьякова (1950), «Гимнастика по радио: комплекс упражнений» Л. П. Федяева та Ф. Ф. Спешньова (1950), брошура «Как самому научиться метать» А. А. Тер-Ованесяна (1950) та багато ін. Серед книжкових видань переважала масова, пропагандистська, науково-популярна література, а також підручники й навчальні посібники для студентів ВНЗ фізкультурного профілю, викладачів, тренерів та інструкторів з фізичної культури і спорту.

1952 року виданих книг з фізичної культури та спорту було практично у п'ять разів більше, ніж 1940 року, змінилася не лише кількість, але й зміст видань. До 1952 року література мала відомчий, офіційний характер, а з 1953 року провідну роль у виданні книг почала відігравати масова, пропагандистська, науково-популярна література, підручники і навчальні посібники для студентів ВНЗ фізкультурного профілю, викладачів, тренерів та інструкторів з фізичної культури та спорту [1]. З'явилися навчальні посібники з тенісу (автор С. П. Беліц-Гейман, 1952, наклад 10 тис. прим.) та боротьби (автори Н. М. Галковський, А. З. Катулін, Н. Г. Чионов, 1952, наклад 20 тис. прим.).

1952 року світ побачили сім книг серії «Библиотечка сельского коллектива физической культуры», які пропагували фізичну культуру, комплекс ГПО, хокей, лижний, ковзанярський та велосипедний спорт, спортивну боротьбу, шахи, ранкову гімнастику, плавання, легку атлетику, рухливі ігри. Того ж року вийшла друком серія пропагандистських та патріотичних книг, зокрема О. П. Кулешова «Советские спортсмены в борьбе за мир», П.П. Полосухіна «Записки спортсмена», В. П. Михайлова «120 боев на ринге»; побачили світ такі підручники, як «Легка атлетика» Н. Г. Озоліна та Г. В. Васильєва, «Спортивные игры» за редакцією М. С. Козлова, «Борьба» Н. М. Галковського, «Плавание» І. В. Вржесневського. Всього за 1952 рік було видано 195 книг накладом 5,5 млн примірників.

На потреби галузі 1953 року було надруковано близько 30 книг з науково-теоретичних питань, 27 підручників та навчальних посібників, 18 науково-популярних видань, 37 книг серії масової літератури, 11 альбомів і плакатів, які відображали фізичні вправи в окремих видах спорту [2].

1954 року попит на літературу галузевої тематики неспинно зростає. Збільшувалися обсяги роботи видавництва «Физкультура и спорт». Виходять друком програми для секцій колективів фізичної культури і програми масових всесоюзних та міжнародних спортивних змагань. Збільшувалася кількість підручників і навчальних посібників, книг з теоретичних питань, масової літератури, довідників та альбомів. Серед числа підручників та навчальних посібників, виданих 1954 року, були підручник з фізіології за редакцією О. М. Крестов-

нікова, підручник з лікувальної фізичної культури за редакцією І. М. Саркізова-Серазіні, підручник з лижного спорту за редакцією М. О. Аграновського, підручник з фехтування за редакцією В. А. Аркадьєва, навчальні посібники зі спортивних ігор, педагогіки, ковзанярського спорту, організації фізичної культури. 1954 року для початківців було видано книги з футболу, плавання, мотоспорту, автоспорту, навчальні посібники з гірськолижного та вітрильного спорту, художньої гімнастики, волейболу, тенісу, сучасного п'ятиборства. Разом з тим було надруковано ряд видань для секцій колективів фізичної культури з легкої атлетики, спортивної гімнастики, плавання, хокею, боротьби, фехтування; для дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Усередині 50-х років видавництво формувало та друкувало літературу за серіями. У серіях переважали науково-методичні видання: збірки матеріалів з лікарського контролю, методики тренування; методики навчання, тренування та аналізу спортивної техніки з окремих видів спорту (методики друкують у вигляді монографій). У серії науково-популярної літератури пропонували книги з оздоровлення та харчування. Серія агітаційної літератури знайомила читачів з сучасним станом таких видів спорту, як боротьба, баскетбол, волейбол, хокей, важка атлетика, ковзанярський спорт, туризм. Ці видання пропагували заняття спортом для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку. Важливими за значенням були серія з досвіду роботи колективів фізичної культури, яка висвітлювала досвід роботи відомих тренерів, фахову майстерність видатних спортсменів, та серія «Школярам про спорт». Остання складалася з шести книг за видами спорту (легка атлетика, плавання, лижний та велосипедний спорт, туризм), які популярно, в доступній формі розповідали про значення систематичних занять фізичною культурою, спортом, давали практичні поради щодо оволодіння технікою виконання вправ. Достатньо відомою була серія галузевої художньої літератури, яка об'єднувала такі видання, як «Охотничьи просторы», «Рыболов-спортсмен», нариси про заслужених майстрів спорту, видатних спортсменів, олімпійських чемпіонів. Окрім серійних видань, видавництво друкувало щорічники-довідники з окремих видів спорту, які містили інформацію про найважливіші змагання, поставлені рекорди та переможців з того чи іншого виду спорту [3].

У 1956—1958 роках видавництво друкує серію книг зі спортивної медицини. Це були видання з лікарського контролю, лікувальної фізичної культури та гігієни. 1956 року виходять друком два підручники та три навчальні посібники, зокрема книги з фізіології людини, лікарського контролю у фізичному вихованні, лікувальної фізичної культури, фізіологічної характеристики сили, швидкості

та витривалості; 1957 року — підручники з анатомії людини та організації лікувальної фізичної культури в школах і дитячих-оздоровчих закладах; 1957 року — книги зі спортивної медицини [4].

Наприкінці 50-х років значно збільшується асортимент літератури видавництва. Для фахівців галузі фізичної культури та спорту друкують книгу Д. Д. Донського «Биомеханика физических упражнений» (1958, наклад 8 тис. прим.) [5]. Одночасно видають перекладну літературу авторства провідних фахівців далекого і близького зарубіжжя; до плану видавництва долучають підготовку мемуарної літератури про спорт і відомих спортсменів; виходять друком монографії відомих фахівців у галузі біохімії спорту, фізіології спорту, психології спорту (О. М. Крестовнікова, М. М. Яковлева, Я. Ц. Пуні).

Упродовж 50-х років провідну роль у розвитку фізичної культури та спорту відіграла преса. Провідні наукові журнали «Физкультура и спорт», «Теория и практика физической культуры», «Легкая атлетика», «Спортивные игры», «Здоровье», «Шахматы в СССР», «Шахматный бюллетень» висвітлювали питання спортивної практики та активно пропагували фізичну культуру і спорт. Разом з тим Науково-методична рада Всесоюзного комітету у справах фізичної культури та спорту звертала увагу на серйозні недоліки в роботі науково-методичного журналу «Теория и практика физической культуры», який, на думку ради, поверхово висвітлював питання теорії і методики фізичного виховання та техніки спорту [6]. Було констатовано, що на сторінках журналу не узагальнювали практичний досвід роботи провідних тренерів, не аналізували виступи спортсменів на міжнародних змаганнях, були відсутні статті з питань спортивного тренування, фізичного виховання дітей, не пропагувалася робота спортивних товариств і колективів фізичної культури, було відсутнє оперативне подання інформаційного матеріалу про розвиток наукової думки, агітаційного матеріалу щодо масового розвитку фізичної культури, підвищення спортивної майстерності та перемог на світових змаганнях. З 1959 року відповідно до настанов журнал мав публікувати матеріали з основних розділів плану наукових досліджень. Це були теоретичні основи системи фізичного виховання, фізична культура осіб середнього та старшого віку, гімнастика на виробництві як чинник покращення здоров'я і підвищення працездатності населення тощо.

План видавництва «Физкультура и спорт» наприкінці 50-х років передбачав видання більшої кількості підручників та навчальних посібників, а також перекладних книг навчального спрямування. Одночасно розпочали публікувати найкращі науково-дослідні роботи інститутів фізичної культури у форматі проблемно-тематичних збірників. Так вийшли друком збірники «Физиология спорта», «Спортивная медицина», «Психология спорта», «Спортивная тренировка», «Физиологические и биомеханические основы теории и методики спортивной тренировки», збірки наукових праць окремих кафедр інститутів фізичної культури.

Висновки. У повоєнні роки швидкий розвиток галузі, нові завдання вимагали вдосконалення роботи галузевого видавництва та ефективного розповсюдження спортивної інформації через провідні наукові журнали. З розвитком поглиблених наукових досліджень відбулося значне збільшення обсягів інформаційних видань спортивної, медико-біологічної тематики. Фахові інформаційні джерела були різноманітними за тематико-типологічними характеристиками: наукового та навчального призначення, для масового читача, для фахівців галузі фізичної культури і спорту, науково-популярного характеру. Найбільше інформаційних джерел видавалося з окремих видів спорту. Галузеві інформаційні ресурси на той час узагальнювали досвід вітчизняної науки та практики, відображали новітні досягнення спорту.

Список літератури:

1. *Торопов Н. И.* Книги по физической культуре и спорту / Н. И. Торопов // Теория и практика физической культуры. — 1953. — Т. XVI, вып. 7. — С. 465.
2. *Там само.* — С. 466.
3. *Там само.* — С. 466.
4. *Книги по спортивной медицине* // Теория и практика физической культуры. — 1958. — Т. 21, вып. 4. — С. 381.
5. *Нужное и полезное пособие в области науки о движениях человека* // Теория и практика физической культуры. — 1959. — Т. 21, вып. 3. — С. 227.
6. *Устранить недостатки* в работе журнала «Теория и практика физической культуры» // Теория и практика физической культуры. — 1951. — Т. 14, вып. 8. — С. 632.

Надійшла до редакції 07.12.2009 р.

Свістельник І. Р. Спортивная периодика и отраслевое книгоиздание в 40—50-х годах ХХ века.

В статье рассматривается состояние спортивной периодики и книгоиздания в 40—50-х годах ХХ века. Определено, что значительно увеличиваются тиражи спортивной и медико-биологической литературы, издаются книги по видам спорта. Определяющую роль в развитии физической культуры и спорта играет спортивная периодика, которая активно пропагандирует физическую культуру и спорт.

Ключевые слова: спортивная периодика, информационное обеспечение, высшее физкультурное образование.

Svistelnyk I. R. Sport periodic and publishing in 40—50s ХХ centuries.

In the article there are given the state of sport periodicals and branch of books publication in 40—50s ХХ centuries. It is clarified that the considerable enlargement amounts of information editions in sports and medical — biological themes took place, there are published the books in separate kinds of sports. The press played the leading role in the development of physical culture and sports, that actively propagandize the physical culture and sport.

Key words: sport periodic, informational secretions, higher physical culture education.

Нова книжка

- X98 **Худолій О.М.** Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник. У 2-х томах. — 4-е вид., випр. і доп. — Харків: «ОВС», 2008. — Т. 2. — 464 с: іл. ISBN 966-7858-55-1.

У навчальному посібнику розглянута методика викладання гімнастики в школі і ДЮСШ, а також методика організації і проведення змагань зі спортивної гімнастики.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання вищих педагогічних навчальних закладів III—IV рівня акредитації та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.

- X98 **Худолій О.М.** Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник. У 2-х томах. — 4-е вид., випр. і доп. — Харків: «ОВС», 2008. — Т. 2. — 464 с: іл. ISBN 966-7858-54-5. ISBN 966-7858-56-1(II).

У навчальному посібнику розглянута методика викладання гімнастики в школі і ДЮСШ, а також методика організації і проведення змагань зі спортивної гімнастики.

Посібник рекомендовано викладачам і студентам факультетів фізичного виховання вищих педагогічних навчальних закладів III—IV рівня акредитації та вчителям фізичної культури середніх загальноосвітніх шкіл.

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
(лист № 14/18.2—1928 від 17.11.03)